

Från Ingvar Svennilson till Rolf Henriksson – sju historiska IUI-ekonomer

BO SANDELIN

RECENSION

Benny Carlsson och Mats Lundahl: *Från Värmland till Washington – episoder ur IUI:s historia*, Samhällsförlaget, Stockholm, 2020, 208 sidor, ISBN 978-9-188-03309-3.

Sedan urminnes tider till mitten av 1900-talet var det främst i böcker som akademiska ekonomer presenterade sina rön. Några håller fortfarande liv i boktraditionen parallellt med tidsskriftspublicering. *Från Värmland till Washington – episoder i IUI:s historia* är sålunda Benny Carlsons 23:e och Mats Lundahls 70:e bok! Av Lundahls tidigare böcker handlar åtta om musik, eller snarare musiker, i engelska, spanska och franska versioner.

Biografiinslaget är närvarande även i den nu aktuella boken och ett ekonomnamn utgör en del av varje kapitelrubrik. Ingvar Svennilson (1908–72) (två gånger), Axel Iveroth (1914–93), Jan Wallander (1920–2016), Erik Höök (1920–97), Villy Bergström (1938–2018) och Rolf Henriksson (1937–2020) är namnen. Dessa ekonomer var under någon del av sin karriär knutna till IUI (Industriens utredningsinstitut)

Det första kapitlet ”Balanskonster i krig och fred: Ingvar Svennilson och planhushållningen” illustrerar hur tidsbundna centrala frågor i ekonomernas debatt kan vara. ”Planekonomi” och ”planhushållningsdebatten” är nu snarast historiska begrepp, men det vidgar perspektivet att se vilka positioner som 1930- och 1940-talets ekonomer intog och vilka argument de använde. Måhända förvånar det någon att inte bara Gunnar Myrdal och Karin Kock utan även Bertil Ohlin betraktas som ”ledande planhushållningsförespråkare”

på 1930-talet. Men han ”blev ledare för Folkpartiet 1944 [och] rörde sig i mera klassisk liberal riktning” (s 8).

Axel Iveroth (ursprungligen Carlsson) är kanske den minst kände för dagens ekonomer. Några av oss minns honom som Sveriges Industriförbunds chef 1957–77. Han hade utbildats vid Handelshögskolan i Stockholm och arbetat vid IUI och Radiotjänst innan han sommaren 1944 blev industriattaché vid svenska beskickningen i Washington.

De långa utdragen ur breven hem är festlig läsning – Iveroth skriver som om breven aldrig skulle bli offentliga – om hur svag personalen vid ambassaden i Washington och vid representationen i New York var, om hur den diplomatiska kuren användes för att skicka hem böcker och tidskrifter, om hur ”intrycket man får vid en ytlig konfrontation med amerikanskt är att allt är ytligt” (s 50).¹ Men den amerikanska industri-filosofin borde svenskarna studera och lära sig av.

Det andra kapitlet om Ingvar Svennilson handlar om resor till USA och Cuba. Han var på Cuba i februari 1960, när det fortfarande var oklart vart Castros årgamla revolution skulle leda, och skriver i ett brev:

Trots allt står det fortfarande och väger, vart utvecklingen skall gå. Ett komplett kommunistiskt färgat totalitärt system kan arbeta sig fram successivt... Omvänt kan Castro börja söka stöd och stödja mer liberala kretsar... Mycket beror på hur skickligt Förenta staterna kan sköta sin politik... (s 90)

Facit fick Svennilson några år senare. Då hade 1 500 USA-tränade exilkubaner gjort ett misslyckat invasionsförsök i Grisbukten och Cuba hade ingått ett avtal som gav Sovjetunionen rätt att placera robotar som kunde bära

Bo Sandelin är professor emeritus i nationalekonomi vid Göteborgs universitet.

¹ Man kan inte undgå att reflektera över vilken intressant informationskälla gamla pappersbrev kan vara. Största problemet för den som skulle vilja läsa bara 25 år gamla liknande elektroniska mejl skulle nog vara att hen sällan skulle lyckas att ens få fram dem.

atomvapen på Cuba. Världen stod nära ett tredje världskrig och Cuba och USA stod inte på samma sida.

I kapitlet om Jan Wallander sätts den fältundersökning som låg till grund för hans doktorsavhandling *Flykten från skogsbygden* (1948) i centrum. Nu återges detaljrika intervjuanteckningar från de besök som Wallander och hans medarbetare gjorde hos skogsarbetarfamiljerna i Klarälvsdalen, sittande i deras kök efter att ha tagit sig fram på cykel. Fattigdomen och ibland klasshat, riktat mot Uddeholmsbolaget, färgar samtalen, som ”enligt hans egna uppgifter gav honom intryck som han bar med sig genom hela livet” (s 96).

Erik Hööks avhandling *Den of-fentliga sektorns expansion* (1962) ägnas ett kapitel. Det var en avhandling som blev mycket uppmärksammas för sin politiskt känsliga tes att den offentliga sektorns expansion styrdes av konsumenternas efterfrågan snarare än av politikernas ambitioner. Opponenten Göran Ohlin gjorde i en recension en jämförelse som citeras:

Henry Adams beskrev en gång amerikanska presidenter som av händelsernas makt drivits till stora och ödesdigra beslut och liknade dem vid gräshopporna som driver nedför Mississippifloden och som genom sitt livliga sprattlande ger sig själva intrycket att vara överdådiga simmare. Så tycks det politiska livet te sig i Hööks tolkning av vår offentliga hushållning (s 138).

Den noggranna genomgången av recensioner och andra kommentarer ger en upplysande bild av hur man i olika läger i Sverige i början av 1960-talet såg på den offentliga sektorns tillväxt.

De yngsta och senast verksamma av de ekonomer som behandlas i boken är Villy Bergström och Rolf Henriksson. Bergström karaktäriseras som en av Sveriges ”mest färgstarka nationalekonomer” (s 151). Ett utslag av detta var hans passion för jakt och ett anställningskrav

både vid Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF) och senare Riksbanken var att han skulle vara ledig vid älgjakten. Lundahl berättar vidare:

En gång när jag var på besök hemma hos Villy i Uppsala åkte jag på att titta på hans fina jaktvapen. Det hjälpte inte att jag talade om att jag var totalt ointresserad av jakt. Villy öppnade vapenslåpet. Bredvid bössorna låg ett originalmanuskript av Hermann Hesse som Villys hustru Eva hade fått in till sitt antikvariat. Jag frågade om vi inte hellre kunde titta på det. Det kunde vi inte (s 162–163).

En annan passion var jazzmusikern Duke Ellington, som emellertid passade på att dö några dagar innan Villy med familjen skulle gå på två konserter med honom.

Villy Bergström hade studerat i Uppsala och var sedan knuten till bl a IUI och Arbetslivscentrum, som inrättades i samband med medbestämmandelagen 1977. Han trivdes inte vid Arbetslivscentrum, som ”var genompolitiserat [och] leddes av avdankade politiker som inte kunde något om forskning. Där bedrevs bl.a. något som kallas aktionsforskning, vilket betydde att om det var en strejk på något dagis i Stockholmstrakten, försvann halva institutet dit för studier” (s 159).

I nästa steg blev Bergström förste chef för det nu hädangångna Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning. Han var därmed en av många svenska ekonomer som visat att man kan arbeta vetenskapligt i olika läger. Senare blev han chefredaktör för *Dala-Demokraten*, vilket han uppfattade som att han i realiteten var ”en slags inhyrd ledarskribent, inget mer” (s 160). Från 1999 till pensioneringen 2005 var han vice riksbankschef, en tid som han beskrev som ”den bästa under mitt arbetsliv” (s 161).

I avsnittet ”Blodstörtningens poli-

tiska ekonomi” beskrivs den händelse som ledde till att Assar Lindbeck lämnade Nationalekonomiska Föreningen för att aldrig återinträda (men ändå kvarstod som engagerad ansvarig utgivare av *Ekonomisk Debatt* ända till sin död 2020). År 1977 fyllde Nationalekonomiska Föreningen 100 år och i en jubileumsskrift hade socialdemokraten Villy Bergström publicerat en uppsats om nationalekonomerna och arbetarrörelsen. Han drev tesen att ”genomgången av ledande nationalekonomers ställningstagande till arbetarrörelsens politik under en 44-årig epok har givit ett kompakt intryck av motsättning’... De flesta ’obundna’ nationalekonomerna hade varit mot den politik som arbetarrörelsen stod för” (s 157). Detta skulle bero på innehållet i ekonomernas utbildning, som innebar att en ”nationalekonom var en person med en doktorsgrad i ’liberalism’, och arbetarrörelsen har växt fram i opposition mot liberalismens konsekvenser” (s 158).

Erik Lundberg, Bertil Ohlin och Assar Lindbeck opponerade sig mot Bergströms uppfattning, men ingen gjorde det så kraftfullt som Lindbeck.

Rolf Henriksson var liksom Villy Bergström sprungen ur arbetarklassen och var den förste i släkten som tog studenten. Men han skilde sig från Berg-

ström som ekonom. Medan Bergström främst fångades av aktuella ekonomisk-politiska frågor grävde Henriksson i historien.

Han disputerade vid Northwestern University i Evanston 1969 på en avhandling om den svenska emigrationen 1860–1910. Senare inriktade han sig mot doktrinhistoria, där Eli Heckscher, Erik Dahmén och Erik Lundberg var stående intressen som ägnades åtskilliga publikationer under årens lopp. Även institutioner som IUI, Konjunkturinstitutet, Nationalekonomiska Föreningen och Nationalekonomiska klubben skrev han om.

Rolf Henriksson var extremt grundlig i vad han företog sig. En konsekvens av detta var att han hade svårt att hålla leveransdatum. En annan var att han samlade på sig enorma mängder böcker, tidskrifter och andra dokument som han fyllde med annotationer och lämnade efter sig i åtta källarförråd i Bergshamra. Hans samlingar av material om och av Eli Heckscher och Erik Lundberg ”undgick förgängelsen genom att i 37 flyttlådor fraktas till Handelshögskolan” (s 189).

Några kapitel i den här boken har tidigare publicerats på engelska eller i *Ekonomisk Debatt*. Allt är välskrivet, lärorikt och underhållande.